

## ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО І РОЗВИТОК СУБДИСЦИПЛІН ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

*«Людство перебуває на новому етапі розвитку цивілізації –  
розбудовується інформаційне суспільство, економіка знань.  
Освіта, віддзеркалюючи соціально-економічні запит, стає  
вагомим ресурсом у конкуруючих ринкових суспільствах,  
які пришвидшують інноваційний поступ»*

**В. Кремень**

*(з Білої книги національної освіти України) [1, с. 10].*

На початку 90-х років минулого століття у світовій науковій простір входить і набуває швидкого визнання поняття «інформаційне суспільство». Стрімке зростання ролі знань та інформації, як важливого стратегічного ресурсу суспільства, прискорений розвиток високотехнологічних галузей економіки, уможливлення доступу усіх громадян до освіти, науки і культури, бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та значне розширення можливостей їх використання у різних сферах життєдіяльності суспільства – ці та інші важливі чинники впливають на розвиток науки [2, с. 363].

У глобальному суспільстві обмін інформацією не матиме ні часових, ні просторових, ні політичних кордонів. Це, безумовно, сприяє взаємопроникненню культур, а також «відкриває кожному співтовариству нові можливості для самоідентифікації й розвитку власної унікальної культури» [2, с. 363]. Такий висновок групи експертів Колегії Європейських співавторів, створеної у травні 1995 р. з метою аналізу соціальних аспектів інформаційного суспільства, має важливе методологічне значення для розвитку системи педагогічних наук та формування нових субдисципліни.

Наука як система знань має основні структурні компоненти, зокрема: теорію, що систематизує емпіричний матеріал, описує та пояснює його, здійснює передбачення нових ефектів та можливих процесів, виявляє перспективи їх практичного використання; науково-дослідну програму, яка орієнтує науковий пошук, процес висування гіпотез, залучення традицій до нових підходів; проект, що поєднує теорію і практику функціонування ідей з алгоритмом їх об'єктивації й технологіями застосування [3, с. 411]. Наука має дисциплінарну структуру, що визначається поділом на галузі природознавства, суспільствознавства і технікознавства. Кожна з цих галузей має свою певну специфіку щодо об'єктів дослідження, співвіднесеності теоретичного і практичного знання, суб'єктивного та об'єктивного, вимог творчості.

У зв'язку з аналізом цього методологічного аспекту наголосимо на важливому значенні поняття дисциплінарності (від дисципліна – лат. *disciplina* – виділяються власні дисципліни). У філософії та соціології науки склалася тенденція **обмежити поняття «дисциплінарність» тільки сукупністю наукових** способів пізнання і розгляду окремих наук як самостійних дисциплін» [4, с. 322.].

### **Педагогіка як наука**

Серед таких самостійних дисциплін виокремлюється педагогіка як «наука про виховання, освіту і навчання людини; що розкриває суть, цілі, завдання та закономірності виховання, його роль у житті суспільства й розвитку особистості, процес освіти і навчання» [5, с. 356]. Таке визначення цієї галузі наукового значення **обґрунтовано** М. Ярмаченком. В структурі педагогіки цей вчений виокремлює такі галузі: педагогіка дитяча (переддошкільна, дошкільна, шкільна): вузівська, військова, а також педагогіка професійної освіти, сімейного

виховання, культурно-освітньої роботи, дефектологія, методика викладання навчальних предметів, історія педагогіки та інші.

У другому виданні «Українського педагогічного енциклопедичного словника» С. Гончаренко наводить визначення педагогіки як науки про суть розвитку і навчання та формування людської особистості і опрацювання на цій основі теорії і методики виховання і навчання як спеціально організованого процесу». На думку цього вченого, педагогіка представлена системою наук: дошкільна педагогіка, педагогіка школи, педагогіка професійної освіти (початкової, середньої, середньої спеціальної, вищої і післядипломної) освіти; виробнича педагогіка; спеціальна і військова педагогіка; порівняльна педагогіка; історія педагогіки; валеологія; виправно-трудова; педагогіка «третього віку» тощо [6, с. 345].

Звернемося до інших визначень педагогіки. Російські вчені. М. Нікандров та Г. Корнетов розглядають її як «галузь науки, що розкриває сутність, закономірності освіти, роль освітніх процесів у розвитку особистості й розробляє практичні шляхи і способи підвищення їх результативності» [7, с. 110]. В. Сластьонін, І. Ісаєв, О. Міщенко, Є. Шиянов зазначають, що педагогіка є наукою, яка вивчає сутність, закономірності, тенденції і перспективи педагогічного процесу (освіти) як чинника і засобу розвитку людини впродовж усього її життя. На цій основі вона розробляє і теорію, і технологію організації цього процесу, форми і методи вдосконалення діяльності педагога (педагогічна діяльність і різних видів діяльність учнів, а також стратегії і способи їхньої взаємодії). З урахуванням такого підходу робляться висновки, що предмет педагогіки – це освіта як: реальний цілісний процес, котрий цілеспрямовано організується в спеціальних: соціальних інстутах (сім'ї, освітніх і культурно-виховних закладах).

На основі такого концептуального бачення предмета педагогіки дослідники обґрунтовують теоретичну і практичну функції педагогіки [8, с. 76-77].

Як бачимо, навіть побіжний аналіз поняття *педагогіка*, що наводиться у різних джерелах, переконує, що у науковців немає єдності в трактуванні її як науки. На думку С. Гончаренка, така неоднозначність нерідко веде до плутанини, породжує незрозумілість. Цим терміном почали позначати уявлення про ті чи інші підходи до навчання, про його методи й організаційні форми [2, с. 635].

#### ***Зарубіжні наукознавчі дослідження***

Враховуючи методологічну важливість систематизації педагогічних наук, звернемося до результатів зарубіжних наукознавчих досліджень. Так, видатний польський вчений З. Вятровський, обґрунтовуючи спеціалізацію в педагогіці, здійснює історико-філософський аналіз розвитку цієї науки в ХХ столітті. Він звертається до праць багатьох польських, а також німецьких (Д. Лензен) і чеських вчених (Я. Пруха). Професор пропонує авторську систематизацію педагогічних наук, що охоплює чотири напрями:

*I. Фундаментальні педагогічні дисципліни* – педагогіка загальна; історія освіти і виховання та педагогічних доктрин; теорія виховання; дидактика (технологія навчання).

*II. Основою педагогічні дисципліни, визначені лінією розвитку людини* – педагогіка сім'ї; педагогіка дошкільна і молодшого шкільного віку, педагогіка шкільна (в тому числі загальноосвітньої і професійної школи); педагогіка вищої школи; педагогіка дорослих (андрагогіка); педагогіка спеціальна (в т.ч. ревалідаційна, ресоціалізаційна, реабілітаційна та ін); теорія подальшого навчання; теорія неперервного навчання (навчання перманентне); **педагогіка** людей третього віку (педагогічна геронтологія).

*III. Педагогічні дисципліни, що відповідають головним напрямам діяльності людини* – педагогіка соціальна; педагогіка культури; педагогіка праці; педагогіка здоров'я; теорія загальнотехнічного виховання; теорія військового виховання; педагогіка вільного часу і рекреації.

*IV. Допоміжні та пограничні дисципліни* – **педагогіка порівняльна**, педевтологія, освітня політика; економіка освіти; організація освіти і виховання; філософія виховання, психологія виховання; соціологія виховання; біологія виховання; освітня інформатика і кібернетика [9, с. 42].

Запропонована систематизація педагогічних наук є нетрадиційною. Це результат системного науковознавчого аналізу, що здійснювався впродовж декількох десятиліть.

На нашу думку, теоретично обґрунтовані положення щодо глобалізації та інтеграції й водночас спеціалізації в педагогічних науках й освіті **набувають винятково важливого** значення. Особливої **уваги потребують** науковознавчі проблеми, **аналіз** генези і сучасних напрямів спеціалізації та інтеграції. Незаперечною є взаємозалежність цих понять, котрі, на перший погляд, справляють враження суперечливих і навіть таких, ще виключають одне одного. За цих умов стає першочерговим завданням звернення до актуальних проблем сучасної філософії освіти, об'єднання зусиль представників різних галузей наукового знання з метою здійснення теоретико-методологічних досліджень.

### **Педагогіка праці**

Значним науковим здобутком польських учених вважаємо теоретико-методологічне обґрунтування *педагогіки праці* – судбисципліни, яка в 70-х роках минулого століття увійшла в наукове поле як складова світової педагогічної науки. Її основоположником є професор Т. Новацький, якого називають «Нестором польської педагогіки». Педагогіка праці тісно пов'язана з багатьма науковими дисциплінами, зокрема, з психологією праці, економікою, політичними науками, антропологією, філософією та філософією праці, медициною праці, ергономікою, менеджментом. Вона тісно пов'язана з педагогікою загальною, андрагогікою, педагогікою спеціальною, педагогікою культури, педагогікою вільного часу і рекреації, педагогікою геріатричною та ін.

Цей видатний польський вчений привертає увагу до глибокого історико-філософського коріння концепції педагогіки праці. Ця концепція творчо реалізується його науковою школою, що об'єднує талановитих учнів-послідовників свого вчителя в галузі педагогіки праці. Професор переконливо стверджує; лише через працю людина пізнає світ, закономірність й ефективність існування того підтверджується лише результатами й досягненнями людської діяльності.

У монографії «Професієзнавство» («Zawodoznawstwo») Т. Новацький простежує історію виникнення праці людини, її розвитку на різних **історичних** етапах, зародження професій, їх розширення, трансформацію й інтегрування з урахуванням соціально-економічних потреб. Широку **палітру** понять, пов'язаних з працею людини, педагогікою праці як субдисципліною педагогіки він викладає в «Лексиконі педагогіки праці» («Leksykon pedagogiki pracy»). У передмові вчений пише: «це видання має виконувати певні наукові функції, що полягають у визначенні горизонту проблем педагогіки праці, обґрунтуванні значення термінів, пов'язаних з працею, професійним розвитком, професійним шкільництвом, а також з проблемами, пов'язаними з іншими педагогічними дисциплінами, а також науками про працю [10, с. 6]. На нашу думку це унікальне видання дає можливість побачити всю глибину проблеми й простежити шляхи збагачення поняттєво-термінологічного апарату педагогіки праці.

Значний науковий інтерес викликає зміст цієї дефініції, його постійне уточнення, шліфування з урахуванням результатів науковців-фахівців у галузі педагогіки праці. У монографії «Педагогіка загальна і субдисципліни» («Pedagogika ogólna i subdyscypliny») за науковою редакцією Л. Тураса Т. Новацький наголошує на важливості педагогічного аналізу в системі «людина-праця». На першому місці для нього – аналіз розвитку особистості, зв'язок процесів виховання, формування характеру, зв'язок людини і середовища. Вважаємо, що цінною є рекомендація цього вченого щодо звернення до понять, які характеризують ставлення людини до праці, зокрема: її мотивацію до праці; формування вмінь розв'язувати завдання, пов'язані з працею, професійним розвитком людини; професієзнавство, а також біофізичні і моральні кваліфікації, конкретні професійні кваліфікації, професійні характеристики. Вчений наголошує, що назва «педагогіка праці» є узагальнюючою, інтегрованою. Вона поєднує в собі такі напрями, як промислова педагогіка, педагогіка закладу праці, господарська педагогіка, сільськогосподарська педагогіка [11, с. 314]. Отже, такий дослідницький підхід уможливорює системність і міждисциплінарність у формуванні цієї субдисципліни педагогічної науки.

Погоджуючись з комплексом взаємопов'язаних проблем, обґрунтованих професором З. Вятровським, наголосимо на важливості педагогіки праці в цих складних процесах, що відбуваються в умовах ринкової економіки. Ця наукова субдисципліна тісно пов'язана з іншими науками: про працю людини, зокрема педагогікою праці, соціологією праці, праксеологією, філософією праці, фізіологією праці, ергономікою, науковою організацією праці, трудовим правом. У четвертому виданні підручника «Основи педагогіки праці» («Podstawy pedagogiki pracy») З. Вятровський наголошує на необхідності дослідження цих винятково важливих і водночас складних проблем: *обов'язковість праці людини; професійний розвиток упродовж життя; професійні кваліфікації і компетенції; організація праці та забезпечення її виконання; умови якісної професійної діяльності; усвідомлення необхідності власної професійної діяльності, розвитку професійної особистості; сучасне розуміння професійної майстерності в поєднанні з професійною мобільністю, високою і раціональною підприємливістю, а також з надійністю в кожній соціально зумовленій професійній ситуації* [9, с. 62].

Водночас зазначимо, що педагогіка праці стала обов'язковим навчальним предметом у всіх вищих навчальних закладах Республіки Польща, незалежно від їх профільного спрямування. Здійснено вже чотири перевидання унікального підручника З. Вятровського «Основи педагогіки праці». Більше трьох десятиліть видаються наукові журнали «Педагогіка праці» («Pedagogika pracy»), «Неперервна освіта дорослих» («Ustawiczna edukacja dorosłych»). Засновано серію «Бібліотека педагогіки праці», в якій видано понад 240 книг.

Помітним кроком у міждисциплінарних дослідженнях стало обґрунтування нового наукового напрямку, що дістав назву «психопедагогіка праці». Професор Я. Карней вважає, що людина в середовищі праці системно пов'язана з різними сферами життєдіяльності й відповідно з галузями науки, які досліджують ці проблеми, зокрема, мова йде про філософію, антропологію, психологію праці, фізіологію і медицину праці, екологію, економіку, соціологію праці, а також педагогіку праці, педагогіку геріатричну, педагогіку культури, технічні науки, менеджмент, право та ін. [12, с. 11].

Вважаємо, що в Україні доцільновсебічно вивчити фундаментальні і прикладні праці з цього напрямку, видані за кордоном, з метою здійснення реальних кроків у дослідженні, обґрунтуванні і введенні в науковий обіг цієї субдисципліни, що з'явилася як своєрідне передбачення глибоких соціально-економічних змін в умовах ринкової економіки. На наш погляд, необхідно відходити від стереотипів й здійснювати міждисциплінарні дослідження в галузі педагогіки і психопедагогіки праці. Адже їх результати сприятимуть народженню нового знання, створенню на його основі інноваційних технологій та розвитку педагогічної інноватики.

### **Професійна педагогіка**

Однією з педагогічних субдисциплін є також професійна педагогіка. Саме навколо неї досить тривалий час точилися гострі дискусії. Не всі науковці підтримували положення щодо введення її в науковий обіг. Причиною цього був догматизм у поглядах на педагогіку, що утвердився в радянські часи, коли педагогічна наука переважно опікувалася дошкільням і загальноосвітньою школою.

У 1979 р. академік С. Батишев відверто писав про те, що «педагогіка і психологія вивчають в основному питання дошкільного і шкільного навчання та виховання, а подальший життєвий шлях людини – навчання професії, виховання у виробничих колективах – залишається поза межами науки» [13, с. 186]. На нашу думку, цей вчений здійснив справжній прорив у педагогічній науці. Ще в 50-х роках минулого століття він ініціював започаткування досліджень з педагогіки професійно-технічної освіти. Ім'я С. Батишева увійшло в історію педагогічної науки як основоположника нової наукової дисципліни – *виробнича педагогіка*. Саме ним був створений перший підручник з цієї дисципліни, котра поступово виборювала право на своє місце у тих вищих навчальних закладах, де здійснювалася підготовка інженерів-педагогів для системи професійно-технічної освіти.

Глибоко розуміючи потреби неперервної освіти – освіти впродовж життя, С. Батишев обґрунтував ключові методологічні положення *професійної педагогіки* як галузі (субдисципліни) педагогічної науки. Створений ним підручник «Професійна педагогіка» був першим у світовій практиці. Під його науковим керівництвом підготовлена й видана «Енциклопедія професійного образования» в трьох томах (т. 1. – 1998 р.; т. 2. – 1999 р.; т. 3. – 1999 р.).

Ці та інші праці видатного російського вченого стали науковим фундаментом професійної педагогіки як науки про загальні та специфічні закони, закономірності, особливості, принципи та умови освіти, навчання, учіння і виховання особистості професіонала (кваліфікованого робітника, інженера, вчителя, лікаря та інших фахівців). Професійна педагогіка вивчає закономірності і закони навчання людини професії, формування професійно та соціально важливих якостей особистості окремих працівників та виробничого персоналу в цілому для різних галузей промисловості, сільського господарства та сфери послуг, їхніх професійних компетенцій з урахуванням сучасних і перспективних вимог ринкової економіки.

Теоретико-методологічні підходи до професійної педагогіки, обґрунтовані і введені в науковий обіг положення С. Батишевим у 80-х роках ХХ століття відіграли визначальну роль у становленні і розвитку професійної педагогіки як науки. Їх зміст вчений обґрунтував на основі системи знань, оволодіння якими забезпечувало формування професійних навичок і вмінь, необхідних для майбутньої виробничої діяльності.

Таким чином, маємо підстави для висновку, що професійна педагогіка, незаперечним засновником якої є С. Батишев, розкриває методологічні, теоретичні і методичні основи педагогічного процесу в професійній школі будь-якого рівня, в системі професійної підготовки фахівців, у тому числі й короткотермінової в умовах виробництва, а також перепідготовки, підвищення кваліфікації безробітних в центрах зайнятості, додаткової освіти.

Враховуючи різні підходи до визначення педагогіки та її предмета, опубліковані результати дискусій та наукових розвідок з цієї складної наукознавчої проблеми, пропонуємо так визначити предмет професійної педагогіки: системи і процеси освіти, теоретичного, практичного і виробничого навчання, виховання і формування особистості; єдність і зв'язок між ними; їх мета й особливості, зміст професійної освіти, що визначається соціальним замовленням та розкривається і змінюється відповідно до змін, пов'язаних з науково-технічним, інформаційно-технологічним розвитком; особливості оволодіння науково-технічними знаннями, професійними навичками, способами професійної діяльності, розвитком професійно важливих якостей особистості професіонала, його професійних компетенцій та компетентності.

Професійна педагогіка вивчає проблеми теорії і практики професійної освіти і навчання, взаємозв'язок між цими категоріями на різних етапах професійного розвитку особистості працівника. Забезпечення взаємозв'язку педагогічного і виробничого процесів (з урахуванням специфіки кожної галузі промисловості, сільського господарства та сфери послуг) має принципово важливе значення для розвитку неперервної професійної освіти - **освіти впродовж життя**.

Звертаючись до методологічних засад професійної педагогіки, зазначимо, що це передусім положення філософії, логіки, соціології, економіки і психології освіти. За С. Батишевим, такий підхід до обґрунтування методологічних засад дає змогу піднести узагальнення на більш високий рівень синтезу професійно-педагогічних явищ, охопити широкий діапазон взаємодії наук в обґрунтуванні освітніх систем, у виявленні умов соціальної реальності, саме того середовища, в якому функціонує професійна школа. Теорія педагогіки професійної школи, на відміну від інших галузей педагогічного знання, розвивається на основі постійної взаємодії законів педагогіки, законів і закономірностей функціонування різних галузей виробництва та сфер професійної діяльності людини. В умовах ринкової економіки, динамічних змін на ринку праці її значення помітно зростає.

Закономірним є те, що професійна педагогіка і педагогіка праці тісно пов'язані з різними науками, які вивчають людину – з філософією, соціологією, психологією, медициною. Вони органічно взаємопов'язані між собою. Такий органічний зв'язок забезпечує функціонування і цілісний розвиток систем: «людина – суспільство – природа»; «техніка – виробництво – суспільство»; «людина – праця – виробничий колектив» (С. Батишев). На забезпечення цілісності педагогічних процесів у кожній педагогічній системі в оволодінні майбутньою професією учнями, студентами, курсантами, а також різними категоріями дорослого населення в умовах неперервної освіти впливають міжпредметні та міжциклові зв'язки.

На думку С. Батишева і Т. Новацького, професійна освіта як системний об'єкт охоплює всі предметні галузі трудової діяльності, формування і професійного розвитку людини на різних життєвих етапах. В умовах інформаційно-технологічного суспільства ці процеси значно прискорюються, стають більш динамічними і взаємопов'язаними.

Педагогіка праці і професійна педагогіка обґрунтовують такі принципи професійної освіти: випереджальний характер професійної підготовки; фундаменталізація; неперервність; інтеграція професійної освіти і виробництва; індивідуалізація і диференціація, рівний доступ до здобуття якісної професійної освіти різними категоріями населення; гнучкість і взаємозв'язок процесу професійного навчання з реструктуризацією та подальшим розвитком економіки і зайнятості населення, розвитком різних форм власності; диверсифікація; регіоналізація професійної освіти; поєднання загальноосвітньої і професійної підготовки; єдність професійного навчання і виховання.

З урахуванням результатів досліджень з педагогіки праці і професійної педагогіки доцільно обґрунтовувати положення, щодо психолого-педагогічних аспектів прогнозування потреб ринку праці у кваліфікованих робітниках на загальнодержавному і регіональних рівнях; консолідації зусиль відповідних міністерств і відомств, роботодавців, науковців і громадських об'єднань; розвитку соціального партнерства; посилення відповідальності за якісну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації робітників; законодавчого забезпечення підготовки конкурентоспроможних на ринку праці робітників.

Отже, професійна педагогіка, і педагогіка праці – це субдисципліни педагогічної науки, що мають інтегрований характер і обґрунтовують свої теорії з урахуванням результатів досліджень з інших галузей наукового знання. Це зумовлено їх системним об'єктом – *професійна освіта*, що охоплює всі предметні галузі знання, діяльності, формування і розвиток фахівців різних виробничих галузей. Це уможлиблює генерування нових теорій в умовах інформаційно-технологічного суспільства.

#### ***Медіальна педагогіка як наукова субдисципліна***

Помітним явищем на міжнародному рівні стало народження ще однієї педагогічної субдисципліни – *медіальної педагогіки*. Як відомо, поняття «медіальна педагогіка» було обґрунтовано й уведено в науковий обіг у Німеччині. А. Аустерманн (A. Austermann) зазначає, що коріння цього напрямку в історії та систематиці педагогічної діяльності [14, с. 83].

Медіальна педагогіка розглядається в двох аспектах: як важливий науковий напрям і субдисципліна в системі педагогічних наук, а також як навчальна дисципліна у вищій школі. У США медіальна педагогіка окреслюється як «*studia nad mediami*» або освітня технологія, що характеризується науково-практичним спрямуванням [15, с. 143].

У Республіці Польща цю категорію науково обґрунтував Л. Бандура (L. Bandura) у фундаментальній статті «*Pedagogika medialna*». У журналі «Педагогічний рух» («*Ruch pedagogiczny*»), 1983. – №3-4) учений виклав історичні аспекти й головні проблеми цієї педагогічної субдисципліни. Доречно зазначити, що різні питання, пов'язані з цим науковим напрямом, висвітлювали й інші вчені, зокрема: К. Вента (K. Wenta, 1997, 2002), Х. Дєпта (H. Depta, 1975, 1986), Е. Флемінг (E. Fleming, 1965), М. Філіп'як (M. Filipiak, 2003), Й. Бєднарєк (J. Bednarek, 2005, 2007), Х. Комаровська (H. Komarowska, 1963, 1964), Я. Лашчик (J. Laszczyk, 1998, 2002, 2011), Т. Левовицький (T. Lewowicki, 1977, 1993), В. Зачинський (W. Zaczynski, 1963, 1975, 1982, 2002), Я. Зелінська (J. Zielińska), С. Ющик (S. Juszczyk, 1997, 1998, 2002) та інші науковці.

В останній чверті ХХ століття в Республіці Польща динамічно розвивається новий освітній напрям «*edukacja medialna*». Ці здобутки у розвитку шкільництва схарактеризовано в книгах таких авторів: С. Квятковський (S. Kwiatkowski «*Komputery w procesie kształcenia i zarządzania szkołą*»); Б. Семенецкий (B. Siemieniecki «*Komputery i hypermedia w procesie edukacji dorostych*»); Я. Гайда (J. Gajda «*Edukacja medialna*») та інших науковців.

Об'єднанню зусиль дослідників цих надзвичайно актуальних проблем сприяло заснування в 2004 р. Секції медіальної педагогіки при Комітеті педагогічних наук Польської академії наук. Сильним інтелектуальним поштовхом став щоквартальний методологічний семінар з медіальної педагогіки. Поряд з провідними фахівцями в цій галузі в ньому брали участь відомі вчені-методологи З. Квєцінський (Z. Kwieciński), Т. Левовицький (T. Lewowicki), Л. Вітковський (L. Witkowski). Міністерство народної освіти і спорту (MENiS) створило спеціальну Раду з проблем інформаційної та медіальної освіти (Rada ds Edukacji Informatycznej i Medialnej).

Така активна й цілеспрямована діяльність науковців сприяла підготовці й виданню у 1999 р. енциклопедії масмедіа («*Populazna encyclopedia mas-medioń*» za red. J. Skrzyszaka) та виходу в світ академічного підручника «*Медіальна педагогіка*» («*Pedagogika medialna*» red. naukowa B. Siemieniecki, 2007 – Т. I. – 348 s.; Т. II. – 271 s.).

Ознайомлення із змістом першого тому присвяченого наукознавчим проблемам (медіа і цивілізація; медіа в педагогіці; когнітивно-конструктивістичні теорії порівняльної педагогіки) дало змогу дійти висновку, що дослідниками теоретично й методологічно обґрунтовано новий пласт наукового знання, який набув динамічного розвитку в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів. У другому томі цього інноваційного академічного підручника висвітлено такі найголовніші аспекти: інформаційна технологія в освіті; методика навчання медіальної освіти та інформаційної технології; вчитель медіальної освіти та інформаційної технології.

Заслугове позитивної оцінки запропонована модифікація мети медіальної педагогіки та її визначення, зокрема: «пошук відповіді» на фундаментальне питання, пов'язане з функціонуванням людини у світі медіа, а також виявлення способів пізнання механізмів сприйняття й впливу медіа на особистість і ширше – на соціальні групи» [15, с. 148]. В. Семенецкий розглядає медіальну педагогіку у трьох сферах – онтологічній, аксіологічній та епістемологічній. Зрозуміло, що кожна з них охоплює взаємопов'язаний комплекс філософських, етичних, соціологічних, психологічних, педагогічних, психофізіологічних та інших питань.

Німецькі дослідники визначають два напрями досліджень: медіа у вихованні (*medienerziehung*) і медіа в навчанні (*mediendidaktik*). На основі вивчення підходів, запропонованих німецькими вченими, В. Стриковський (W. Strykowski) детально характеризує кожний з них. Враховуючи цілі медіальної педагогіки, про які згадувалося вище, він пропонує такі напрями: загальна медіальна педагогіка; медіальна освіта; інформаційна технологія; комп'ютерна діагностика і педагогічна терапія; медіа у світі людини [15, с. 149].

З метою з'ясування завдань і функцій медіальної педагогіки доцільно звернутися до праць Л. Бандури. Вчений обґрунтовує шість ключових завдань, зокрема: теоретико-методологічні, виховні, пізнавальні, дидактичні, творчі, інноваційні, а також завдання, пов'язані із суспільством знань, поширенням інформації про медіа, популяризацією інформації щодо мови медіа, можливості й обмеження їх використання [15, с. 150]. Функції цієї судбисципліни (за В. Стриковським) визначено таким чином: описова (діагностична); прогностична; технічна (практична). Погоджуючись з таким підходом, зазначимо, що поняттєво-категоріальний апарат цієї педагогічної субдисципліни буде уточнюватися й поглиблюватися у тісному взаємозв'язку з іншими субдисциплінами – порівняльною педагогікою, педагогікою праці, професійною педагогікою, педевтологією тощо.

Впродовж останнього 20-ліття в Україні сформувалися наукові школи з проблем використання інформаційно-телекомунікаційних технологій в системі освіти та в усіх її підсистемах (середній, професійній, вищій, післядипломній освіті та освіті дорослих –

## Розділ 1 Теоретико-методологічні проблеми підготовки фахівців у системі неперервної освіти

навчання впродовж життя). В. Биков, А. Верлань, А. Гуржій, Р. Гуревич, М. Жалдак, М. Козяр, Н. Морзе, О. Співаковський – ці та інші вчені створили в нашій державі міцний інтелектуальний фундамент для розвитку нової наукової субдисципліни – медіальної педагогіки.

У створенні й зміцненні цього особливого фундаменту важливу роль відіграють міжнародні та всеукраїнські наукові і науково-практичні конференції, методологічні семінари. Так, спільно з Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих, Інститутом інформаційних технологій і засобів навчання та Відділенням професійної освіти і освіти дорослих НАПН України проведено 10 міжнародних конференцій, на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, видано 28 збірників наукових праць, в яких опубліковано статті майже 3000 науковців і практиків з 26 областей України та з 9 зарубіжних країн.

Узагальнюючи цей досить стислий аналіз становлення і розвитку субдисциплін педагогіки (педагогіки праці, професійної педагогіки та медіальної педагогіки), зазначимо, що попереду нові наукознавчі пошуки в цій галузі. Вони потребують уникнення стереотипів ще радянської доби, які й донині гальмують інноваційний розвиток педагогічної науки з урахуванням реалій і перспектив нової інформаційно-технологічної епохи, динамічних глобалізаційних та інтеграційних процесів.

### Література:

1. Біла книга національної освіти України. За заг. ред. академіка В.Г. Кременя. – К. : ТОВ «Інформаційні системи», 2010. – с. 10.
2. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Філософський енциклопедичний словник / Національна академія наук України. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
4. Всемирная энциклопедия. Философия / Главн. науч. ред. и сост. А.А. Грицанов. – М. : АСТ, Мн. : Харвест, Современный литератор, 2001. – 1312 с.
5. Педагогічний словник / За редакцією дійсного члена АПН України Ярмачемка М.Д. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 514 с.
6. Гончаренко С. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.
7. Российская педагогическая энциклопедия : В 2 т. Глав. ред. В.В. Давыдов. Т. 2. М-Я. – М. : «Большая Российская энциклопедия». – 1999. – 670 с.
8. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов. – 4-е изд. – М. : Школьная пресса, 2004. – 512 с.
9. Wiatrowski Z. Podstawy pedagogiki pracy. Wydanie czwarte – zmienione i poszerzone. Bydgoszcz, 2004.
10. Tadeusz W. Nowacki. Leksykon pedagogiki pracy. Instytut Technologii Eksploatacji. Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP. Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP. Radom. – 2004. – 443 s.
11. Pedagogika ogólna i subdyscyliny. Redakcja naukowa. – Lucian Turowski Wydawnictwo Akademickie «Żak». – Warszawa, 1999. – 601 s.
12. Janina E. Karnej. Psychopedagogika pracy. Wybrane zagadnienia, psychologii i pedagogiki pracy. Wydawnictwo pedagogiczne «Żak». – Warszawa. 2007. – 449 s.
13. Батишев С. Я. Актуальные проблемы подготовки рабочих высокой квалификации. – М. : Педагогика, 1979. – 224 с.
14. Austermann A. Pedagogika mediow-subdyscylna nauk pedagogicznych w Niemczech, [w:] W. Strykowski, S. Skrzydlewski (red.). Dokąd zmierza technologia Kształcenia, Wydaw. Zakładu Technologii Kształcenia Instytutu Pedagogiki UAM, Poznan, 1993.
15. Pedagogika Medialna. Podrecznik akademicki. Red. Naukową B. Siemieniecki. – T. 1. Wyd-wo Naukowe PWN, Warszawa, 2007. – 348 s.
16. Pedagogika Medialna. Podręcznik akademicki. Red. Naukowa B. Siemieniecki. – T. 2. Wyd-wo Naukowe PWN, Warszawa, 2007. – 271 s.

*Розглядаються сучасні проблеми розвитку субдисциплін педагогіки в системі педагогічних наук. Аналізуються методологічні підходи вітчизняних і зарубіжних вчених до обґрунтування педагогіки як науки. На прикладі педагогіки праці, професійної педагогіки та медіальної педагогіки розкриваються теоретичні аспекти їх розвитку, взаємозв'язку і взаємовпливу в умовах інформаційного суспільства.*



*Ключові слова:* інформаційне суспільство, педагогіка, наукова субдисципліна, педагогіка праці, професійна педагогіка, медіальна педагогіка.

*Рассматриваются современные проблемы развития субдисциплин в системе педагогических наук. Анализируются подходы отечественных и зарубежных ученых к обоснованию педагогики как науки. На примере педагогики труда, профессиональной педагогики и медийной педагогики раскрываются теоретические аспекты их развития, взаимосвязи и взаимовлияния в условиях информационного общества.*

*Ключевые слова:* информационное общество, педагогика, научная субдисциплина, педагогика труда, профессиональная педагогика, медийная педагогика.

*Modern problems of development of pedagogy's sub-discipline in the sphere of teaching science are considering. The methodological approaches of domestic and foreign scientists to study pedagogy as a science have been analyzed. On the example of pedagogy work, vocational education and medial pedagogy the theoretical aspects of development of intercommunication in the information society are revealing.*

*Keywords:* information society, education, scientific sub-discipline, work pedagogy, professional pedagogy, medial pedagogy.

**В.Ю. Биков**  
м. Київ, Україна

## ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЗАСОБІВ І ТЕХНОЛОГІЙ СИСТЕМ ВІДКРИТОЇ ОСВІТИ

Сучасний етап суспільного розвитку характеризується суттєвим розширенням масштабів і поглибленням наукових досліджень і розробок, що проводяться практично у всіх галузях суспільства, на всіх його рівнях. На цій основі розвиваються існуючі і виникають нові галузі знань та високі технології, створюються нові високоінтелектуальні і високопродуктивні засоби діяльності, розробляються нові матеріали, альтернативні джерела і перетворювачі різних видів енергії, розвиваються економічні системи (в тому числі ринки товарів і послуг, капіталів, інвестицій та інновацій, матеріально-технічних, енергетичних та інформаційних ресурсів, праці і зайнятості), удосконалюються системи управління соціально-економічними і техніко-технологічними процесами.

Спираючись на здобутки освіти і науки, створюються і використовуються наукоємні технології, високопродуктивне обладнання й устаткування, такі системи організації діяльності та управління, що базуються на високотехнологічних платформах, – все те, що визначає зміст і результати інноваційної діяльності, відображає науково-технологічний прогрес цивілізації. «Водночас, прискорення темпів створення і поширення знань, означає, що термін життя технологій і продуктів стає все коротшим і коротшим, а старіють вони все швидше. Що, власне, і зумовлює все більше і більше нововведень, тобто інновацій» [1, с. 40]. «Розвиток інновацій, здатність забезпечити користувачам реальну цінність, пошук нових і унікальних диференціюючих факторів стають найбільш значущими чинниками для розвитку ...» [2, с. 16]. «У системі домінуючих смислів і цінностей техногенної цивілізації особливе місце займає цінність *інновацій і прогресу*... Інновація в глобальному плані забезпечує успіх перетворювальної діяльності, яка приводить до позитивних для людини результатів і соціального прогресу» [1, с. 12].

Упровадження інновацій зумовлює підвищення продуктивності виробництва, швидку зміну засобів і культури суспільної праці, розвиток гуманітарної сфери, в цілому, удосконалення способів життєдіяльності людини, підвищення добробуту її буття. Є незаперечним фактом, що найбільш ефективно і динамічно розвиваються ті країни, ті галузі економіки, ті господарюючі суб'єкти, що обрали для свого розвитку інноваційний підхід, а в якості механізмів господарювання – механізми ринкової економіки.